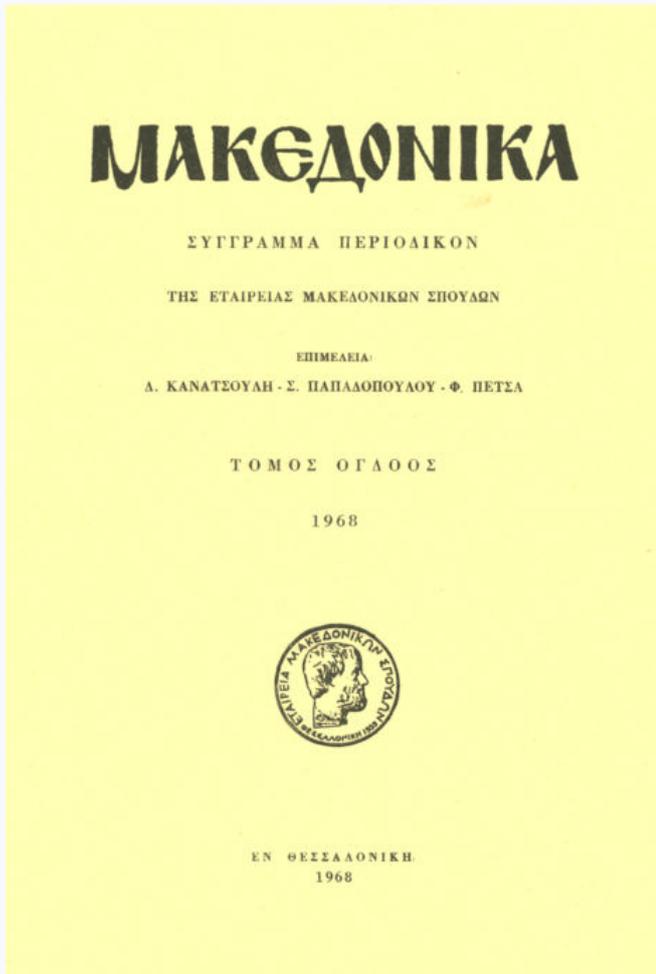

Μακεδονικά

Τόμ. 8, Αρ. 1 (1968)

Ιωάννου Μ. Φουντούλη, Συμεών, Αρχιεπισκόπου
Θεσσαλονίκης, τα λειτουργικά συγγράμματα τ. Ι
Ευχαί και ύμνοι

Κωνσταντίνος Κ. Παπουλίδης

doi: [10.12681/makedonika.323](https://doi.org/10.12681/makedonika.323)

Copyright © 2014, Κωνσταντίνος Κ. Παπουλίδης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Παπουλίδης Κ. Κ. (1968). Ιωάννου Μ. Φουντούλη, Συμεών, Αρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης, τα λειτουργικά συγγράμματα τ. Ι Ευχαί και ύμνοι. *Μακεδονικά*, 8(1), 421–422. <https://doi.org/10.12681/makedonika.323>

δύο κώδικες τούς οποίους βρήκε στο 'Ιστορικό 'Αρχείο Μακεδονίας τής 'Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών και οι όποιοι αναφέρονται στη μητρόπολη Πελαγονίας. 'Ο σ. δημοσιεύει ένα τμήμα από τὰ ανέκδοτα ακόμη Πρακτικά τής Δημογεροντίας καθώς και ιδιόχειρο του μητροπολίτη Πελαγονίας 'Ιωακείμ 'Επαρχιακό Κανονισμό τών 'Ιδρυμάτων του Μοναστηρίου. 'Εξ άλλου δὲν παραλείπει νὰ ἀναδημοσιεύσει ὅσα ἔγραψε τότε ὁ ξένος τύπος σχετικά μὲ τὴν κατάσταση στὴ Μακεδονία (σ. 100 - 115).

Εἰς τὸ τέλος τοῦ ἔργου τοῦ κ. Γερομιχαλοῦ παρατίθενται διάφοροι λεπτομερεῖς στατιστικοὶ πίνακες ἀπὸ τούς οποίους παρουσιάζεται τόσο ἡ πλουσιώτατη ἐκπαιδευτικὴ καὶ μορφωτικὴ δραστηριότητα τών 'Ελλήνων στὸ Μοναστήρι, ὅσο καὶ τὰ ἀποτρόπαια ἐγκλήματα τοῦ Βουλγαρικοῦ Κομιτάτου κατὰ τὰ ἔτη 1903 - 1908 (σ. 115 - 118).

Τέλος, ὁ σ. εὐχεται στὸ τέλος τοῦ προλόγου του (σ. 4), ὅπως ἡ μελέτη του γιὰ τὸν μητροπολίτη Πελαγονίας 'Ιωακείμ Φορόπουλο ἀποτελέσει παράδειγμα πρὸς μίμηση καὶ «εὐλαβὲς μνημόσυνον εἰς πάντας ἐκείνους, οἵτινες ἐθυσίασθησαν διὰ νὰ ζήσωμεν ἡμεῖς ἐλεύθεροι».

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Κ. ΠΑΠΟΥΛΙΔΗΣ

Ἰωάννου Μ. Φουντούλη, Συμεών, ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης, τὰ λειτουργικὰ συγγράμματα, τ. Ι, Εὐχαὶ καὶ ὕμνοι, Θεσσαλονίκη 1968, 8ον, σελ. κδ' + 280. [Ἐκδόσις 'Εταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν, 'Επιστημονικὰ Πραγματεῖαι, Σειρὰ φιλολογικὴ καὶ θεολογικὴ, ἀριθμ. 10].

'Ο κ. Φουντούλης εἶναι ἐντεταλμένος ὑψηλῆς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ 'Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. 'Εξ άλλου εἶναι γνωστός στὸ θεολογικὸ καὶ φιλολογικὸ κόσμον ἀπὸ τὰ πολλὰ του δημοσιεύματα, τὰ ὅποια ἀναφέρονται στὸν κλάδον τῶν λειτουργικῶν σπουδῶν. 'Ο ζήλος τοῦ σ. γιὰ τίς λειτουργικὰς μελέτες, χρονολογεῖται ἀπὸ τὰ φοιτητικὰ θρανία μὲ τὸ δάσκαλό του κ. Π. Ν. Τρεμπέλα, στὸν ὅποιο ἀν αφιερῶναι τὴν ἐργασία του. 'Αργότερα, συμπληρώνει τὴν εἰδίκευσή του (Βέλγιο - Γαλλία - Δ. Γερμανία καὶ Ἰταλία) χρησιμοποιώντας ὅ,τι καλύτερο ἔχει νὰ ἐπιδείξει ἡ Δ. Εὐρώπη στὸν κλάδον τῆς λειτουργικῆς, ἰδίως στὰ θέματα τῆς ὀνομαζομένης «λειτουργικῆς κινήσεως».

'Ο 'Αρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης Συμεών (+ 1429) διακρίθηκε ὡς συγγραφεὺς δογματικῶν καὶ λειτουργικῶν ἔργων. Εἶναι, ἄλλωστε, ὁ τελευταῖος σπουδαῖος ἐρμηνευτῆς τῶν ἱερῶν ἀκολουθιῶν καὶ ὁ συντάκτης ἐκκλησιαστικῶν εὐχῶν καὶ ὕμνων τοῦ Βυζαντίου. Εἶναι ὁμως γνωστός καὶ ὡς λειτουργικὸς μεταρρυθμιστής.

'Ο κ. Φουντούλης ἦταν ὁ ἐνδεδειγμένος γιὰ μία τέτοια σοβαρὴ ἐργασία. 'Η πείρα του στὰ προβλήματα τῆς λειτουργικῆς στάθηκε πολὺτιμος σύμβουλος στὴν παρουσίαση τοῦ ἔργου τοῦ 'Αρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης Συμεών. Τὸ 1966 τὸ 'Ἰδρυμα Μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Αἴμου τῆς 'Εταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν ἐξέδωσε τὴν διατριβὴν τὸ ὡς ὑψηλοῦ¹. Στὴ διατριβὴν του ἐκείνη ὁ σ. ὑποσχέθηκε (σ. 27, σημ. 1) νὰ δώσει ἀργότερα στὸ φῶς τῆς δημοσιότητος τὰ ανέκδοτα λειτουργικὰ ἔργα τοῦ Συμεών. Τὸ σημερινὸ λοιπὸν ἔργο τοῦ κ. Φουντούλη εἶναι μία ἐκπλήρωση τῆς ὑποσχέσεώς του ἐκείνης, τὴν ὅποια

1. I. M. Φουντούλη, Τὸ λειτουργικὸν ἔργον Συμεών τοῦ Θεσσαλονίκης (Συμβολὴ εἰς τὴν θεωρίαν τῆς θείας λατρείας), 'Εταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν, 'Ἰδρυμα Μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Αἴμου, ἀριθμ. 84, Θεσσαλονίκη 1966, σελ. 180 + 3 φωτογραφίες κωδίκων. Βλ. κριτικὴ τοῦ Γ. I. Μαντζαρίδη, στὸ περιοδικὸ «Ἑλληνικά» 2 (1967) 458 - 460.

πραγματοποιεί με επιτυχία, αφού δημοσιεύει ανέκδοτα έργα με εισαγωγή και σχόλια σε κριτική έκδοση, σύμφωνα με τὰ 14 ανέκδοτα χειρόγραφα και 3 εκδόσεις σχετικών έργων του Συμεών, τὰ ὅποια ὑπάρχουν σήμερα (βλ. σ. ιβ' - κα').

Ὁ πρώτος τόμος τῶν ἀνεκδότων ἔργων τοῦ Συμεών, ἐκτός ἀπὸ τὴν εισαγωγή (σ. ζ' - κδ'), διαίρεται ἀπὸ τὸν σ. σὲ δύο μέρη : α) Τίς εὐχῆς (σ. 1-72) και β) τοὺς ὕμνους (σ. 75-266). Στὸ πρῶτο μέρος παρουσιάζει ὁ σ. 26 διάφορες εὐχῆς (σ. 1 - 69) και μία ἀμφισβητούμενη πρόκειται περὶ τῶν «αἰτήσεων τῶν λεγομένων ἐν λιτανείῳ» (σ. 70 - 71). Στὸ δεύτερο μέρος, στοὺς ὕμνους, παρουσιάζει : 42 στιχηρά (σ. 75 -118), 8 δοξαστικά (σ. 119 - 122), 8 ἱαμβικά θεοτοκία (σ. 123 - 127), 21 καθίσματα (σ. 129 - 137), 4 κοντάκια και οἴκους (σ. 139 - 141) και ἓνα ἀμφισβητούμενο (σ. 141 - 142), 28 κανόνες (σ. 143 - 261) και 12 ἑξαποστειλάρια (σ. 263 - 266). Στὸ τέλος τοῦ ἔργου ὁ σ. παραθέτει δύο χρησίμους πίνακες : στὸν πρῶτο παρουσιάζει τίς εὐχῆς «καθ' ὕλην» (σ. 267 - 268) και στὸ δεύτερο τοὺς ὕμνους κατὰ τὴν ἑορτολογική και λειτουργική τους σειρά (σ. 269 - 273).

Πολλὰ πλὴ σπουδαίωτητα παρουσιάζουν τὰ ἔργα τοῦ Συμεών και ἐδῶ ἀκριβῶς ἔγκεται ἡ συμβολὴ τοῦ κ. Φουντούλης :

1. *Ἐπιστημονική* : Διότι παρουσιάζουν μία ἀγνωστη μέχρι σήμερα πτυχή τῆς συγγραφικῆς δραστηριότητος ἐνὸς βυζαντινοῦ ἐκκλησιαστικοῦ συγγραφέως και καταδεικνύουν τὴν ἰδιαίτερα σημαντικὴ συμβολὴ του στὴ βυζαντινὴ λειτουργικὴ γραμματεία. Οἱ εὐχῆς και οἱ ὕμνοι τὸν παρουσιάζουν ἐφάμιλλο πρὸς τοὺς μεγάλους βυζαντινοὺς συγγραφεῖς τοῦ εἶδους του, ὄχι μόνο γιὰ τὴ σημαντικὴ ἔκταση τῶν ἔργων του, ἀλλὰ και γιὰ τὴν ποιότητα και τὸ θεολογικὸ τους βάθος. Ἐτσι με τὰ ἀνέκδοτα μέχρι τώρα συγγράμματα του ὁ Συμεών παίρνει τὴ θέση ποῦ τοῦ ἀνήκει μεταξὺ τῶν βυζαντινῶν λειτουργικῶν συγγραφέων, τῶν ὕμνογράφων και αὐτῶν ἀκόμα τῶν διαρρυθμιστῶν τῆς ὀρθοδόξου λατρείας.

2. *Ἱστορικὴ και τοπικὴ* : Μὲ τὴ δημοσίευση τῶν ἀνεκδότων ἔργων τοῦ Συμεών, προβάλλεται ἡ μορφή ἐνὸς λόγιου και λαμπροῦ ἱεράρχη τῆς Θεσσαλονίκης, ἱεράρχη ὁ ὁποῖος μπορεῖ νὰ παραβληθῆ πρὸς τοὺς ἄλλους μεγάλους ἱεράρχες τῆς βυζαντινῆς Θεσσαλονίκης, σὺν τὸν Εὐστάθιο, τὸν Νεῖλο Καβάσιλα και Γρηγόριο τὸν Παλαμᾶ. Ἄλλωστε πολλὰς εὐχῆς ποῦ συντάξε, ἀναφέρονται στὰ γεγονότα τῆς ἐποχῆς του, π.χ. σὲ ἐπιδρομῆς, σὲ «λιμοῦς», σὲ «λοιμοῦς», σὲ θεομηνίες κ.λ.π. Ἄλλες εὐχῆς ἀναφέρονται σὲ γιορτῆς και σὲ πανηγύρεις ναῶν τῆς Θεσσαλονίκης, ὅπως τῆς Ἁγίας Σοφίας, τοῦ Ἁγίου Δημητρίου και τῆς Ἀχειροποιήτου. Ἄλλες πάλι σὲ λιτανεῖες ποῦ ἔγιναν κατὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη στὴν πόλη αὐτὴ, σὺν τὴ λιτανεῖα τῶν Βαΐων, τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, τῆς Ἰνδίκτου κ.λ.π. Ἰδιαίτερα σημαντικὴ εἶναι ἡ «ὕπερ τῶν βασιλέων» εὐχὴ στὴν ὁποία γίνεται σαφῆς ἀναφορὰ στὸ πολιτικὸ σχῆμα πρὶν ἀπὸ τὴν παράδοση τῆς Θεσσαλονίκης στοὺς Βενετούς (σ. 18 - 20). Ἄλλωστε σὲ πολλὰς εὐχῆς διεκτραγωδεῖται ἡ ἠθικὴ και πνευματικὴ κατάπτωση τῆς πόλεως, ἡ δυστυχία και ἡ ἑσωτερικὴ γενικά κατάστασή της. Ὑμνοῦ τοῦ Συμεών ἀναφέρονται σὲ τοπικοὺς ἁγίους, ὅπως στὸν ἅγιο Δημήτριο, τὸν Γρηγόριο Παλαμᾶ κ.ά.

3. *Πρακτικὴ* : Διότι οἱ εὐχῆς και οἱ ὕμνοι τοῦ Συμεών μποροῦν νὰ πλουτίσουν τίς ἐκκλησιαστικὰς ἀκολουθίες και τὰ λειτουργικὰ βιβλία τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας και νὰ συμπληρώσουν διάφορες ἐλλείψεις με νέα πρωτότυπα κείμενα ἀγνωστα μέχρι σήμερα.

Ὁ δεύτερος τόμος τῶν ἀνεκδότων ἔργων τοῦ Συμεών, ποῦ μένει νὰ παρουσιάσῃ ὁ κ. Φουντούλης, θὰ περιέχει τὰ ἔργα τοῦ Συμεών ποῦ ἀναφέρονται στὸ λεγόμενο : «*Τυπικὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας Θεσσαλονίκης*».